

הוראה ללמידה פעילה:

טיפים לפעילויות עם "סיכון נמוך" המקדמות דיבור והקשבה משמעותיים בכיתה

שהן "בעלות סיכון בינוני או גבוה", אשר מביאות לפעילות משמעותית יותר ומעניינת יותר של התלמידים.

להלן הצעות לפעילויות בסיכון נמוך. ההצעות המובאות עוסקות אך ורק בדיבור ובהקשבה של התלמידים, ולא בקריאה או כתיבה בשיעור (הללו תידונה במידת האפשר בחבורות הבאות). שלבו שיטות של למידה פעילה באופן הדרגתי. התחילו בכך שתבחרו אחת או שתיים מבין הפעילויות המוצעות ותנסו לשלב אותן בשיעורים שלכם. רק לאחר שתצליחו בביצוען פעמים אחדות, נסו לאמץ

מאמר זה מציע אסטרטגיות של הוראה ללמידה פעילה וטיפים לשילובן בהרצאה. האסטרטגיות המוצגות כאן מקדמות דיבור והקשבה של התלמידים והן עם סיכון נמוך למורה.

פעילויות נוספות.

שימוש בשאלות בשיעור

פעילות זו היא השכיחה ביותר בשיעורים, וכמעט כל המורים משתמשים בה. השאלות יכולות להיות שאלות של הסטודנטים אליכם או שאלות שלכם אל הסטודנטים.

1. **שאלות של התלמידים:** בקשו מהתלמידים להציג שאלות על חומר השיעור.
2. **שאלות של המורה:** אלו יכולות להיות שאלות שהכנתם מבעוד מועד או שאלות שעלו בזמן השיעור. כך או כך, הפנו את השאלות לכלל תלמידי הכיתה לשם מתן תשובה.
3. **הצבעת כיתה:** הציגו לתלמידים שאלה ולאחר זמן מוקצב מראש בקשו מהם לענות עליה. רשמו על הלוח את תקצירי התשובות העיקריות שקיבלתם ומספרו אותם. בשלב הבא בקשו מהסטודנטים להצביע על המספר המייצג את התשובה הנראית להם כנכונה או כמתאימה ביותר. לכל תשובה, בקשו מאחד הסטודנטים שהצביעו בעבורה להסביר ולנמק אותה, ואפשרו לשאר תלמידי הכיתה לפתח דיון עם סטודנט זה. השימוש בקליקים^{1,2} מיעיל הליך זה: הוא מבוסס על מכשור הקולט את תשובות התלמידים, מסכם אותן באופן מיידי ומציג על מסך גדול בכיתה, למשל בגרף (היסטוגרם). להלן פעילויות נוספות שמעורבות הטלת משימות על תלמידים. לגבי אלו מבין המשימות הדורשות הכנה מראש, אתם יכולים

לפי תיאוריית הלמידה המקובלת כיום, למידה משמעותית מתרחשת רק כאשר התלמידים מיישמים את מה שלמדו. התלמידים יכולים ליישם

את הידע בצורות שונות, לעתים גם בדרכים שאיננו מודעים להן, למשל כאשר הם חושבים על החומר שלמדו ומעבדים אותו. המורים צריכים לקדם אצל הלומדים את עיבוד המידע החדש באופן פעיל ומושכל ולקשר אותו לידע שכבר קיים אצלם. הוראה ללמידה פעילה משמעה

שהמורה מערב את התלמידים בעשיית הדברים ובחשיבה על הדברים שהם עושים. המורה מאפשר לתלמידים לא רק להקשיב לו ולרשום במחברותיהם את דבריו, אלא גם לדבר ולהקשיב לחבריהם, לקרוא ולכתוב, לחשוב ולשאול, לפתור בעיות, לשתף פעולה עם תלמידים אחרים ולקיים אינטראקציה עם המרצה ובינם לבין עצמם. התלמידים הם האחראים על הבנתם ועל הבנייה פעילה של משמעות החומר; תפקיד המורה הוא לעזור להם בתהליך זה.

איך להפעיל את הסטודנטים בזמן השיעור? יש כמה שיטות הוראה המתאימות במיוחד ללמידה פעילה: דיון, למידה בקבוצות קטנות במהלך השיעור, משחק תפקידים (role play), סימולציות, למידה דרך פתרון בעיות או ביצוע פרויקטים ואחרות. השאלה העיקרית היא איך מפעילים את התלמידים במהלך ההרצאה, שהרי לכאורה שיטת הוראה זו אינה מיועדת ללמידה פעילה משום שהמורה בשיטת הוראה זו הוא השחקן היחיד. שאלה שהתשובה לה מסובכת יותר היא כיצד ניתן לעשות זאת בכיתות גדולות?

כדי להתחיל בשילוב למידה פעילה בהרצאות, רצוי להשתמש בפעילויות שהן "בעלות סיכון נמוך". פעילויות כאלו אינן גורמות למהומה או לאי-סדר בכיתה ולאיבוד שליטה רב מדי מצדכם ואינן גוזלות זמן רב מדי מהשיעור. רק כאשר תתמחו בשילוב שיטות של למידה פעילה נמוכות סיכון בשיעור ותרגישו נוח עם הוראה כזאת, תוכלו לעבור לפעילויות

לארגן את התלמידים לעבודה על המטלות לפני השיעור ולהצגתן במהלך השיעור ביחידים, בזוגות או בקבוצות קטנות. אתם יכולים להשתמש בתלמידים מתנדבים או לבחור בעצמכם את המשתתפים, רצוי תמורת בונוס או כחלק מציון הקורס.

פתיחת השיעור

הטילו על חלק מהתלמידים להציג בתחילת השיעור את סיכום נושאי השיעור הקודם או את פתרון מטלות הבית (של כולן או רק של המעניינות שבהן).

פתיחת נושא חדש

1. תרומת הצעות ורעיונות. התחילו נושא חדש בהצגת שם הנושא ובקשו מהתלמידים לתרום רעיונות (למשל הצעה לדרכי פתרון של בעיה) או להציג את הידע שלהם בנושא. רשמו על הלוח את ההצעות או את הנקודות העיקריות שהסטודנטים העלו, קבצו וארגנו אותן ובנו עליהן את המשך הצגת הנושא.

2. "כיסאות חמים"/פנל. הושיבו

3. עם סיום הצגת החומר בשיעור בקשו מהתלמידים להתחלק לזוגות או לקבוצות קטנות לפי מקומות הישיבה, והטילו על כל קבוצה להשיב על שאלות דוגמת הבאות:

- מה היו הנושאים העיקריים בשיעור? אילו רעיונות והצעות למדתם?
- מהן השאלות שהייתם רוצים לשאול באשר לשיעור?
- מהן הנקודות (מושגים, נושאים) העיקריות שאותן למדתם בשיעור זה?
- מהן התשובות לשאלות שהציג המורה על הלוח (או על שקף)?
- אילו הבהרות או נושאים אתם מעוניינים שהמורה יציג בשיעור הבא?
- מהן הערותיכם העיקריות על דרך העברת השיעור? מה רצוי לשפר?

4. חלקו את הכיתה לזוגות או לקבוצות ותנו לכל קבוצה תדפיס של שתיים עד שלוש שאלות הקשורות לנקודות המפתח שנלמדו בשיעור. בקשו מהתלמידים להסביר אותן זה לזה.

- גרסה שונה – תנו לתלמידים לרשום את נקודות המפתח של השיעור והקבוצה תדון בנקודות אלו.
- גרסה שונה – תנו לתלמידים לרשום שאלות שעולות בדעתם לגבי השיעור והקבוצה תדון בשאלות אלו.

שלושה עד חמישה סטודנטים (אפשר שתינו אותם לכך כבר משיעור קודם) בחזית הכיתה. העלו שאלה הקשורה לנושא החדש ובקשו שיציגו את עמדותיהם לגביה. במקרה של פנל, יהיה עליכם לארגן את המשתתפים כך שכל אחד מהם יציג עמדה שונה וינמק אותה. תלמידי הכיתה האחרים יציגו לחברי הפנל שאלות או הצעות, והמשתתפים ינהלו דיון עד שתתגבש דרך לפתרון. המשיכו את הרצאתכם מנקודה זו.

3. ויכוח/דיון מלומד (debate). דומה לפעילות הקודמת, אבל מיועד לשני משתתפים: הטילו על שני סטודנטים להציג עמדות מנוגדות בנושא מסוים השייך לנושא הנלמד החדש (גם כאן ביכולתכם למנות את התלמידים מראש). לאחר שיציגו את עמדותיהם, בקשו משאר הסטודנטים לבקר את דברי המציגים, ולבסוף ערכו הצבעה לבחירת הדעה ששכנעה אותם ביותר.

סיום נושא או השיעור

1. חזרה בניסוח עצמי, סיכום. לאחר סיום נושא או חלק של השיעור, בקשו מתלמידים אחדים לסכם במילים שלהם את שנדון עד לשלב זה.
2. עם סיום הצגת החומר בשיעור הטילו על סטודנטים מסוימים להציג לכיתה את סיכום נושאי השיעור.

מטלות האזנה להרצאה: מטלות אלו תשומות את תשומת לב הסטודנטים לנאמר בהרצאה.

- רשמו על הלוח לפני ההרצאה רשימת שאלות המתייחסות לתוכן ההרצאה או המבוססות על תוכן זה. הודיעו לסטודנטים שלאחר ההרצאה תבקשו מהם להשיב על שאלות אלו (בהצבעה) או שהשאלות הללו תשמשנה כבסיס לדיון. אפשר להתחיל במתן תשובות באופן אישי ולעבור לדיון בזוגות או בקבוצות.

- הודיעו לסטודנטים לפני ההרצאה (ורשמו על הלוח) שעם סיום ההרצאה אתם תבקשו מהם להציג:

1. שאלות: להציג שאלות מושכלות על חומר ההרצאה. שאלה מושכלת היא שאלה שמראה הבנה בחומר הנלמד וגורמת לסטודנטים להעמיק בחומר.
2. הסכמות: להציג את הנקודות בהרצאה שעליהן הם מסכימים או שמצאו כמועילות או מעניינות במיוחד, ולהסביר מדוע.
3. התנגדויות: להציג את הנקודות של ההרצאה שלהן הם מתנגדים, ולהסביר מדוע.
4. דוגמאות: להציג דוגמאות ליישום החומר לשם הבהרתו לשאר התלמידים.
5. סיכום: לסכם את הנקודות העיקריות של ההרצאה או את המסקנות העולות ממנה.

במהלך השיעור

הצגה עם הכנה מראש

הטילו על סטודנטים מסוימים להכין מראש ולהציג:

- חומר העשרה שאינו נכלל בקוריקולום של הקורס.
- תקציר של מאמר מדעי רלוונטי או של נושא רלוונטי שהתלמידים חקרו על אודותיו.
- דוגמאות או הדגמות לחומר המוצג.
- תיאור ניסיון אישי הרלוונטי לנושאים הנלמדים.
- פרויקטים או תוצאות ניסויים שהם ביצעו.
- ביצוע של מטלה כלשהי, כמו ציור דיאגרמה או גרף, פיתוח נוסחה, ניבוי תוצאה או פירוש תצפית.
- ביקורת של מאמר/תהליך/דעה מסוימת, וכדומה.

הפסקות נשימה

הפסקת נשימה ללא נושא. בערך באמצע ההרצאה, כאשר אתם חשים שניתן לערוך הפסקה (למשל בסיום לימוד של נושא מסוים), הפסיקו את ההוראה ואמרו לתלמידים: "יש לכם 60 שניות של הפסקה החל מעכשיו". בזמן ההפסקה התלמידים יכולים לשוחח, לאכול, לקום ממקומותיהם ולהתמתח, ואפילו להתעמל. עם סיום ההפסקה, המשיכו את השיעור.

הפסקת נשימה עם נושא. עצרו בשלב מסוים את ההרצאה והכריזו על הפסקה של חמש דקות לשם מילוי משימה. הטילו על התלמידים לקרוא קטע קצר מסוים בתדפיס שתחלקו להם. עם סיום הקריאה הם ידונו בו עם עמיתיהם היושבים בסמוך להם. אספו את התגובות/תשובות והסתמכו עליהן בחלק הבא של השיעור. במקום קטע קריאה ניתן לבקש מהתלמידים להשיב על שאלות, למשל: מה הם הנושאים העיקריים שלמדתם בשיעור עד כה? מה הם המושגים העיקריים? האם יש לכם שאלות, ואם כן – מהן? מה הביקורת וההערות שיש לכם עד כה?

הפעלת התלמידים בזוגות או בקבוצות קטנות

אחת הדרכים להפעיל את התלמידים היא לשלב בזמן ההרצאה דיון בזוגות או בקבוצות קטנות. לשם כך עליכם לבקש מהתלמידים בתחילת השיעור או בתחילת הדיון להתארגן בזוגות או בקבוצות לפי מקומות הישיבה. אם הדבר נחוץ, אפשרו לסטודנטים לשנות את מקום ישיבתם לצורך יצירת הקבוצות. הציגו במהלך השיעור שאלות לדיון או הטילו על הקבוצות משימות. הקפידו שהשאלות או המשימות יהיו מאתגרות, מסוג הדורש הבנה וחשיבה ברמה גבוהה.

השליבים של אסטרטגיה כללית לשילוב בהרצאה, עבודה בזוגות או בקבוצות:

1. הציגו שאלה/נושא/בעיה/תרגיל.
2. הקציבו זמן מוגדר קצר להתמודדות אישית.
3. הקציבו זמן מוגדר לעבודה בזוגות/קבוצות.
4. עם סיום הזמן שהוקצה לעבודה בזוגות/קבוצות, בקשו מנציגים אחדים של כל הקבוצות או של חלק מהן לדווח על התוצאות/ממצאים. רשמו את מה שדווח על הלוח או על שקף וערכו דיון.

אלו היו כמה הצעות לפעילויות של דיבור והקשבה בכיתה בסיכון נמוך. בהצלחה!

1. אשל, ע' וחטיבה, נ' (2007). קליקים בכיתה. על הגובה, 6, 52-49.
2. אשל, ע' (2008). שאל... ויענך! מערכת משוב תלמידים בזמן השיעור. על הגובה, 7, 32-29.